

Rob Brunia, Cor van Wijgerden

Handleiding voor schaaktrainers

Stap 3

Inhoud

Voorwoord.....	4
De derde Stap.....	6
Leerstof in de derde Stap	7
o Tactiek	7
o Andere thema's	9
o De opening.....	10
Kennis- en vaardigheid	15
Rekenen.....	18
Vooruitdenken	27
Huiswerk	29
Trainingspartijen	30
Het bespreken van partijen.....	33
Hulp.....	37
Diploma.....	39
Aanwijzingen voor gebruik van de handleiding	40

Lessen voor het werkboek Stap 3

1: De opening afmaken	41
2: Aftrek- en dubbelschaak	47
3: Aanval op gepend stuk.....	55
4: Mat door toegang	60
5: Het vierkant.....	67
6: Uitschakelen verdediging	72
7: Verdedig tegen dubbele aanval 78	
8: Klein plan.....	85
9: Remise	91
10: Röntgen.....	97
11: De opening	104
12: Verdedig tegen penning.....	112
13: Mobiliteit	119
14: Sleutelvelden (1)	126
15: Gepende stukken.....	132
16: Dreigingen	140

17: Sleutelvelden (2)	146
-----------------------------	-----

Aanvullende werkboeken

Stap 3 extra	154
Stap 3 plus.....	155
Stap 3 vooruitdenken	155
Stap 3 mix	156

Lessen voor het werkboek Stap 3 plus

1 ⁺ : Röntgen.....	157
2 ⁺ : Gepende stukken	163
3 ⁺ : De randpion	170
4 ⁺ : De tussenzet.....	174
5 ⁺ : Kwetsbaar in de opening	180
6 ⁺ : Klein plan	184
7 ⁺ : Mat.....	190
8 ⁺ : Uitschakelen verdediging	194
9 ⁺ : Minorpromotie.....	203
10 ⁺ : Ontwikkelen	209
11 ⁺ : De penning.....	214
12 ⁺ : Verdedigen tegen mat	219
13 ⁺ : Het vierkant	225
14 ⁺ : De aftrekaanval.....	231

Stap 3 vooruitdenken

Hulp bieden.....	238
Opgaven met diagram en stelling.....	239
Blindoefeningen	249
Begrippenlijst.....	252
De Stappenmethode	256

Leerstof in de derde Stap

Ook in deze Stap komen onderwerpen uit alle fasen van een schaakpartij weer aan bod: de opening, het middenspel en het eindspel. Bij de onderdelen tactiek (direct ‘winnen’), positiespel (gezonde zetten spelen en langzaam de stelling versterken, in ieder geval niet verzwakken), verdedigen (verlies voorkomen) gaan we verder waar we in de tweede Stap gebleven zijn. Qua moeilijkheidsgraad ontlopen de tweede en derde Stap elkaar niet veel. Bij het begin van de ontwikkeling van de Stappenmethode in 1985-1987, voordat er ook maar iets was uitgegeven, waren de twee nog één. Dat was gebaseerd op de diepte van combinaties voor dit niveau: 1½ zet diep (3 halve zetten of 3 ply): wit zet, zwart antwoordt, wit scoort. De splitsing in twee delen baseerden we op belangrijkheid, nut, frequentie in partijen, moeilijkheidsgraad en variatie. Dat betekent dat we enkele relatief makkelijkere onderwerpen die minder vaak in partijen opduiken pas in Stap 3 behandelen. Die bespreken we dan ineens wat grondiger.

TACTIEK

De behandeling van tactische thema’s van drie halve zetten diep ronden we af. Bekende thema’s breiden we uit en verdiepen ze.

Aftrek- en dubbelschaak

De aftrekaanval keert in een vorm terug waarbij de aanval in schaak verandert. Het aftrekschaak kennen we al uit les 3⁺ van Stap 1. In Stap 2⁺ komt de bijzondere vorm dubbelschaak (een aftrekschaak met twee keer schaak) al aan bod. Het vinden van een aftrekschaak is gemakkelijk: de batterij is gericht op de koning. We bespreken de verschillende bedoelingen waaruit blijkt dat er meer is dan domweg met het kopstuk een aanvalsdoel aanvallen. Les 2 telt 8 pagina’s.

Röntgen

Röntgen is nodig bij de röntgenaanval, het röntgenschaak (les 10) en de röntgendekking (beknopt in les 10 en uitgebreider in 1⁺). De laatste is niet voor iedereen vanzelfsprekend. De werking van baanstukken gaat door het eigen stuk heen.

Penning

De penning is een thema dat in elke partij voorkomt, maar afwijkend is van andere tactische onderwerpen. In de meeste gevallen is er geen sprake van materiaalwinst of mat. Toch is een penning voor de verdedigende partij altijd wel kwetsbaar. In Stap 2 ging het gepende stuk – het kopstuk – verloren. In deze stap staat het gepende stuk afdoende gedekt, maar door een aanval op het gepende stuk is materiaalwinst mogelijk (les 3).

De lastigste vorm komt in les 15 aan bod. De beperkte werking van een gepend stuk missen de leerlingen in partijen nogal eens. De vertrouwde bordvisie krijgt een extra element. Een gepend stuk kan meestal niet spelen en verricht dus nauwelijks taken: een gepend stuk is geen goede verdediger.

Anderzijds mag de aanvaller daarvan niet blindelings uitgaan. De verdedigende partij heeft (soms) mogelijkheden. Deze ontpenning komt aan de orde op blz. 137 en krijgt meer aandacht dan in de vorige druk.

In het plusdeel staan nog twee lessen met de penning. De kruispenning in les 11⁺ is de mooiste vorm.

Insluiten

In les 13 ‘Mobiliteit’ is het grootste deel aan insluiten gewijd. Het is een nieuw thema. Het vangen van een stuk is te vergelijken met mat zetten van de koning. Het verschil is dat sommige stukken meer mogelijkheden hebben dan de koning. Een stuk heeft te weinig bewegingsvrijheid door de plaats op het bord (bijv. de rand), de eigen stukken die in de weg staan en de stukken van de tegenstander die hem velden ontnemen.

Aftrekaanval

De doelen bij de aftrekaanval zijn materiaalwinst of mat. Bij het uitschakelen van de verdediging en bij insluiten kunnen we de aftrekaanval als hulpmiddel gebruiken (les 14⁺).

Mat

Twee lessen hebben het woord mat in de titel. In les 4 breekt de aanvaller de pionnenmuur voor de vijandelijke koning op slimme wijze open. In les 7⁺ is er aandacht voor matbeelden. Dit is een populair thema in de schaakliteratuur. In deze les bekijken we naast verschillende matbeelden ook de weg naar het doel. Welke middelen kunnen we toepassen om mat te zetten? Dat zijn er heel wat.

In les 6 heeft het uitschakelen van de verdediging mat als doel. Ook dit is een les waar de basis al in de vorige stap is behandeld.

Matproblemen zijn geschikt om vaardigheden als logisch denken en rekenen zinvol toe te kunnen passen op dit niveau. Het doel is bekend zodat we alleen de route naar het eindpunt moeten berekenen. Je weet alles van de stelling en toch moet je nadenken. Deze vaardigheidstraining staat in de inleiding op blz. 18 en in les 9⁺ staan voorbeelden met het thema minorpromotie.

De **tussenzet** (les 4⁺) is geen tactiek, wel een handig hulpmiddel bij andere thema’s om materiaal te winnen.

ANDERE THEMA'S

Pionneneindspel

We starten met de behandeling van theoretische eindspelen met de pionneneindspelen. De stellingen zijn leeg (meestal slechts één pion), maar toch is dit voor velen lastiger dan je zou verwachten. Kan de pion promoveren? De les over het vierkant vertelt wanneer wel of niet. Het tweede thema is lastiger: de sleutelvelden. Bij de laatste draait het om de beheersing van lege, maar belangrijke velden, die het verschil tussen winst en remise bepaalt. Deze sleutelvelden moet de koning van de pionpartij bezetten. Zijn koning moet de route nauwkeurig uitstippelen.

Verdedigen

Verdedigen komt terug in 4 lessen (5 als we remise maken uit les 9 meetellen). Bij het verdedigen tegen de dubbele aanval en de penning zijn de basisvormen bekend. De vorm tegenaanval is nieuw.

De les ‘verdedigen tegen mat’ breidt de bestaande kennis uit.

Leerzaam is les 16: Dreigingen. Wat wil de tegenstander? Dreigt er iets? Dat ontdek je pas als je de zwaktes en aanvalsdoelen in de eigen stelling ziet.

Klein plan

Om de leerlingen in ‘rustige’ stellingen gezonde zetten te laten spelen is er aandacht voor ‘klein plan’ (les 8). Dankzij ‘activiteit’ en ‘kwetsbaarheid’ (net als in Stap 2) hebben de leerlingen enig houvast bij de beoordeling van een zet. De inleiding bij de les geeft een overzicht.

Remise

Eeuwig schaak en de eeuwige aanval zijn de nieuwe vormen om remise maken. Ze staan in les 9. De bekende vormen ‘onvoldoende materiaal’ (om mat te zetten of te winnen), breiden we uit. Pat komt aan bod, maar dat thema vinden we ook in andere lessen (over pionneneindspelen en de minorpromotie).

Minorpromotie

Een dame halen bij promotie is logisch omdat ze het sterkste stuk is. Tot andere stukken promoveren kan soms nuttig zijn. De schoonheid van het schaken komt bij dit onderwerp onmiskenbaar naar voren.

4

Mat door toegang

DOEL VAN DE LES

- vaardigheid verhogen om een partij te beëindigen

RELEVANTE VOORKENNIS

- mat in een en twee
- jager, bewaker en helper erbij halen (Stap 2 plus, les 1⁺)

VERWERVING

Begrippen

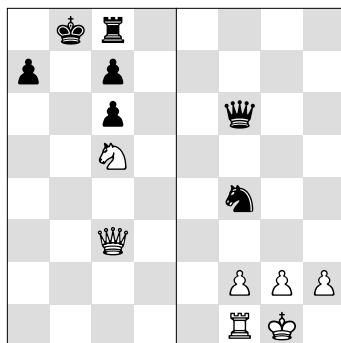
toegang, pionnenmuur, bres

Instructie

Tot dusver hadden de stukken in stellingen met mat in twee directe toegang tot de vijandelijke koning. Voor het opfrissen van die kennis halen we stellingen met ‘mat in twee’ uit Stap 2.

We gaan over naar stellingen waarin de koning ‘veilig’ achter zijn pionnen in de rokadestelling staat. In het diagram (⇒) staan aan beide kanten twee rokadestellingen. Links is zwart door de verzwakte koningsstelling geheel kansloos. Een dameschaak op de b-lijn voldoet.

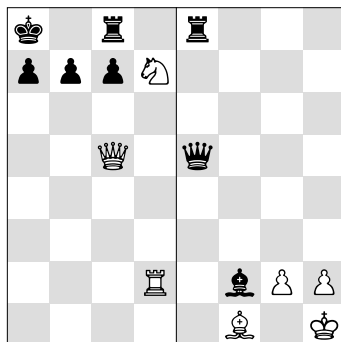
Rechts kan zwart alleen maar mat dreigen met **1. ... Dg5**. Niets aan de hand na **2. g3**.

Toegang door slaan

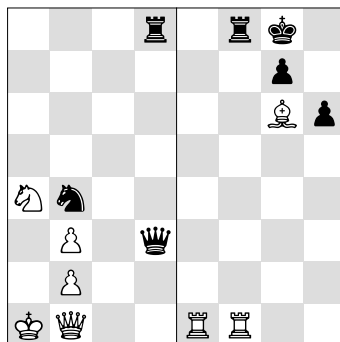
Een slimme aanpak is nodig om een opening in de pionnenmuur te maken zodat de koning onbeschermd komt te staan. In beide helften van het diagram (⇓) staan de randpionnen in de weg en moeten verdwijnen.

Links wint wit met **1. Dxa7+ Kxa7 2. Ta2#**. Het offer moet: **1. Ta2 a6** (1. ... b6? 2. Dc6#). Rechts werkt een soortgelijke aanpak: **1. ... Dxb2+ 2. Kxb2 Th8#**.

In beide gevallen schiet de aanvaller met een offer een bres in de pionnenmuur. Hij verschaft zich met **slaan** toegang en lokt de vijandelijke koning in het open veld. De verdediger heeft geen keus en speelt gedwongen zetten.

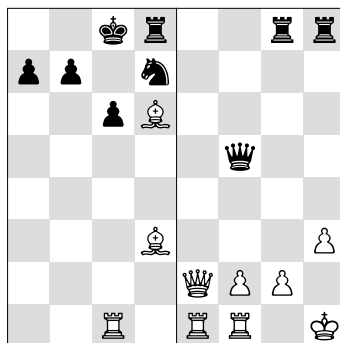
Stukken kunnen de plaats van de pionnen om de koning ook innemen. In plaats van van offer kan een gewone ruil eveneens voldoende zijn. Links in het diagram (♠) ruilt zwart dames en zet vervolgens mat: **1. ... Dxb1+ Kxb1 2. Td1#**. Rechts ruilt wit de torens en geeft mat: **1. Txf8+ Kxf8 2. Te8#**.

Weglokken met slaan

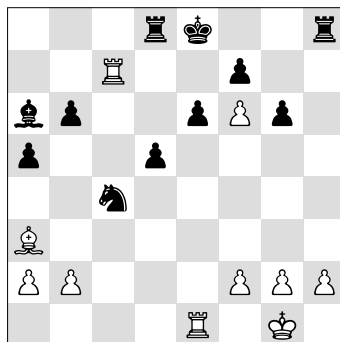
Welke pion voorkomt in het diagram (⇒) dat wit mat geeft? Pion b7. Die moet opgeruimd, maar deze pion kan wit niet slaan. Er is een tweede manier om toegang tot de koning te krijgen. De pion die de koning beschermt, lokken we met een offer weg. Dat kan met en zonder slaan.

Links heeft de zwarte koning geen speelruimte. Wit slaat toe met een torenoffer: **1. Txc6+ bxc6 2. La6#**. Wijs op het matbeeld met twee lopers. Bij het mat zetten met toegang komen steeds dezelfde matbeelden terug.

Rechts komt het matbeeld met twee torens op het bord. Zwart moet de g-pion weglokken met **1. ... Dxb3+ 2. gxb3 Txb3#**. Eerst met de toren slaan is minder dwingend: **1. ... Txb3+ 2. Kg1** en leidt zeker niet direct tot mat. Door het slaan met de dame speelt de bewaker op g8 ook mee.

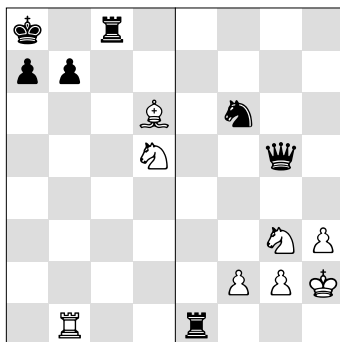
In het diagram (♣) heeft de zwarte koning geen vluchtvelden, maar schaak geven is onvoldoende: **1. Te7#** geeft de controle over het veld f8 op. De jager kan op dit moment niet spelen, maar na wegglokken wel. Met **1. Txe6+** maakt wit de weg vrij voor de f-pion: **1. ... fxe6 2. f7+**.

Weglokken zonder slaan

Links in het diagram (♖) speelt wit **1. Pb6+**, zwart moet slaan en na 1. ... axb6 is de koning bereikbaar met **2. Ta1#**.

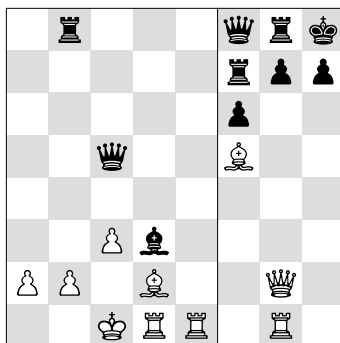
Rechts ziet de witte koningsstelling er stevig genoeg uit maar schijn bedriegt. Zwart dwingt een gaatje naar de witte koning af met **1. ... Pg4+**. Het is mat na **2. hxf4 Dh4#**.

Weglokken zonder schaak

De twee voorbeelden in het diagram (⇒) zijn lastiger omdat de eerste zet niet met schaak is. De verdediger heeft de keuze op welke manier hij mat gaat. Links heeft wit na **1. ... Da3** geen kans op ontsnappen. Hij gaat mat na **2. bxa3 Tb1#**. Op elke andere zet volgt **2. ... Dxb2#**. Rechts ligt 1. Lxh7 voor de hand om na 1. ... Kxh7 met de dame of de toren op de h-lijn mat te geven. Slaan is niet verplicht en na 1. ... g5 is niet te zien hoe wit verder komt. Zwart heeft ineens veel verdedigers en materiaal teruggeven kan geen kwaad.

Juist is de fraaie zet **1. Dg6** waarna mat onvermijdelijk is.

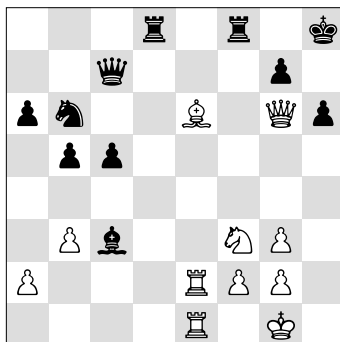

Zoekstrategie

Met behulp van het diagram (⇓) behandelen we de zoekstrategie voor het oplossen van de opgaven.

1. De koning is het doel.
2. Zoek naar een matbeeld. De geheugensteun en de matbeelden op het oefenblad kunnen helpen!
3. Welke pion staat in de weg? Sla die pion of lok hem weg.
4. Geef mat!

Wit bereikt niets met 1. Lf5 Txf5. De zwarte h-pion moet verdwijnen. Na het juiste **1. Pg5** dreigt er mat op h7 dus moet zwart slaan: **1. ... hxf5 2. Dh5#**.

VERWERKING

Geheugensteun

◇ *Toegang en matbeelden*

Werkboek

□ *Mat in twee: Toegang: A*

Uitleg: Dit oefenblad bestaat uit matbeelden met twee torens en met dame en looper. Dat kunnen we aangeven, maar beter is dat zelf te laten ontdekken.

Fout: De oplossing leidt niet tot mat.

Hulp: Weinig hulp is in het algemeen vereist, eventueel kan op het gewenste matbeeld worden gewezen.

Fout: Stelling 10 wordt niet gevonden. De oplossing begint met een ‘stille zet’, geen slagzet of schaak.

Hulp: De stelling laat slechts één soort matbeeld toe en daartoe staat pion g6 in de weg. Die kan wit verwijderen met 1. Pxd6, maar dat leidt na 1. ... fxd6 tot niets. Vraag naar een andere manier (weglokken).

□ *Mat in twee: Toegang: B*

Uitleg: Dit oefenblad bestaat uit matbeelden met toren en paard of looper.

Fout: Stelling 5 wordt foutief opgelost. Er zijn ‘afleidende’ zetten en de beginzet is een stille zet. Verder zijn er matbeelden met dame + looper of paard mogelijk. In de hoofdvariant speelt de toren, die in de uitgangsstelling nog niet mee lijkt te doen, de hoofdrol.

Hulp: Laat de leerling zijn antwoord zelf weerleggen. Ze proberen het matbeeld met de dame op h7, maar 1. Dh4 h6 leidt niet tot mat. De zet 1. Dg6 kost een dame en wordt verworpen. Vraag de leerling de zet langer te kijken.

□ *Mat in twee: Toegang: C*

Uitleg: Een oefenblad met matbeelden met twee lopers en gemengde matbeelden.

Fout: De oplossing leidt niet tot mat.

Hulp: De matbeelden zijn iets moeilijker omdat meer stukken nodig zijn voor het mat. Zet een soortgelijk matbeeld op een echt bord als het gevraagde.

□ *Mat in twee: Toegang: D*

Uitleg: Een oefenblad waarop het toegang verschaffen gevolgd wordt door een aftrek- of dubbelschaak. Een nuttige herhaling en niet al te moeilijk.

Fout: De oplossing is fout.

Hulp: Voor we hulp bieden moet de leerling het eerst zelf proberen. Mogelijke vraag: “Waar staat een batterij.”

AANVULLENDE OEFENSTOF

Een nieuw onderwerp geeft mogelijkheden om een al behandeld onderwerp erbij te betrekken, te herhalen en verdiepen.

Aftrek- of dubbelschaak

Toegang en aftrek- of dubbelschaak kunnen goed samengaan. In het diagram (↑) kan zwart zich geen toegang verschaffen door 1. ... Txb3+ want na 2. cxb3 staat b2 gedekt. Het slaan op b3 moet met tempo gebeuren en dat kan met lokken gevolgd door een dubbelschaak. Correct is **1. ... Db2+ 2. Kxb2 Txb3#**.

Rechts is de witte dame in gevaar en wit heeft daarom geen tijd voor 1. hxc6 vanwege 1. ... Lxh6. Dus slaat wit toe met **1. Dxb7+ Kxb7 2. hxc6#**.

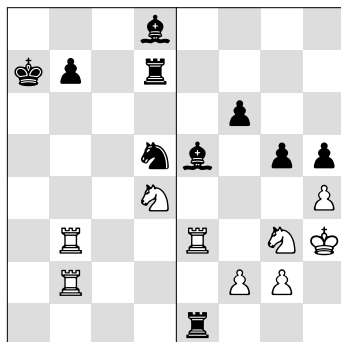
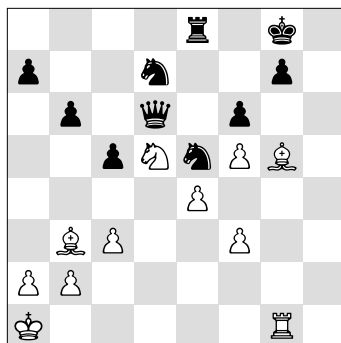
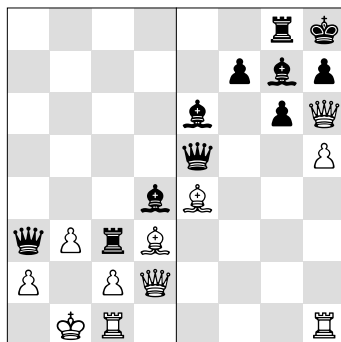
In het diagram (⇒) moet wit het goede dubbelschaak kiezen: 1. Pe7+ Kf8 leidt tot niets omdat ♘e5 veld g6 bewaakt. Beter is **1. Pxf6+** om ♙g5 als bewaker in te schakelen: **1. ... Kf8** (1. ... Kh8 2. Th1#) **2. Ph7#**.

Toegang maken is dus niet alleen voor de jager nuttig; de bewaker en helper doen ook mee.

Bewaker erbij halen

In het diagram (↓) wint 1. Txb7+ Txb7 2. Pc6+ Ka6 niet. De dekkende functie van de b-pion speelt geen hoofdrol. Doorslaggevend is dat de b-pion in de weg staat omdat de pion de koning een schuilplaats op b8 biedt. Met **1. Pc6+** lukt wit de pion weg en na **1. ... bxc6** (1. ... Ka8 2. Ta2+ is niet beter) **2. Ta2+** wint wit. Door het paardoffer bewaakt de b3-toren de b-lijn.

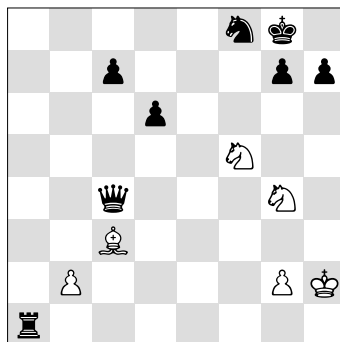
Rechts kan zwart geen mat zetten vanwege het paard op g3: het dekt h1 en geeft de koning het vluchtveld h2. Dus **1. ... Th1+ 2. Pxd1 g4#**. De loper op e5 bewaakt nu veld h2.

In het diagram (♠) heeft wit geen controle over veld h8. Te langzaam is 1. Lxg7 (dreiging 2. Pgh6#). Zwart heeft ruime keus: 1. ... Df4+ is de handigste.

Na 1. Pfh6+ Kh8 2. Pf7+ Kh8 is die controle er ook. Het is mat na 3. Pgh6+ gxh6 4. Pxh6#. Mooi, maar na 2. ... Dxf7 wint zwart.

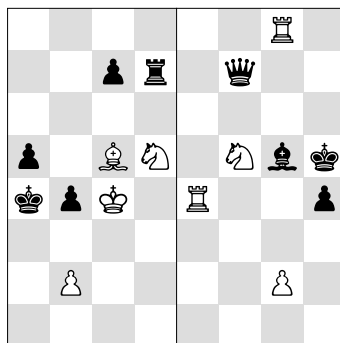
Wit moet het andere paard nemen: **1. Pgh6+ gxh6** (1. ... Kh8 2. Lxg7#) **2. Pxh6#**. De loper controleert veld h8.

Links in het diagram (⇒) heeft schaak met de b-pion weinig zin want de zwarte koning krijgt het veld a3 om naar toe te gaan. De pion op b4 staat hinderlijk in de weg. Wit moet met **1. Pc3+** de pion weglokken. Na **1. ... bxc3** heeft de loper toegang tot a3 en is **2. b3#** wel mat.

Rechts voorkomt de pion op h4 dat wit met 1. g4+ mat in een kan geven. Na 1. ... hxg3 2. Pxc3+ Kh6 komt hij niet verder.

Met het torenoffer **1. Txh4+** slaat wit twee vliegen in een klap. Na **1. ... Lxh4** bewaakt de g-toren het vrijgekomen vluchtveld g5 en dekt veld g4. Hij is dus bewaker en helper tegelijk na **2. g4#**.

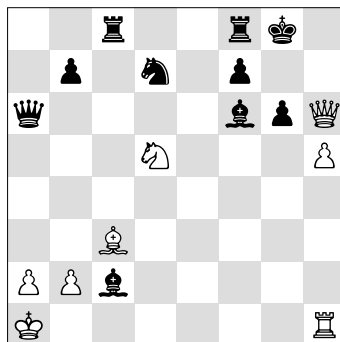

Helper erbij halen

Het ligt voor de hand om in het diagram (♣) ♖h1 mee te laten helpen met 1. hxg6. Na 1. ... Lxg6 komt 2. Dh8+ Lxh8 3. Txh8#.

Als de leerlingen goed hebben opgelet dan zullen ze ontdekken dat zwart ook een dreiging met het thema uit deze les heeft: 1. ... Dxa2+ 2. Kxa2 Ta8+ en 3. La5 stelt het mat een zet uit. Rustig spelen met 1. Pxf6+ Pxf6 2. a3 is niet eng voor zwart: 2. ... Le4 (desnoods 2. ... Txc3) 3. hxg6 Lxh1 en zwart dreigt 4. ... Df1+.

De helper die wit erbij moet halen, staat op c3. De oplossing is eenvoudig: **1. Pe7+ Lxe7 2. Dg7#** of **2. Dh8#**.

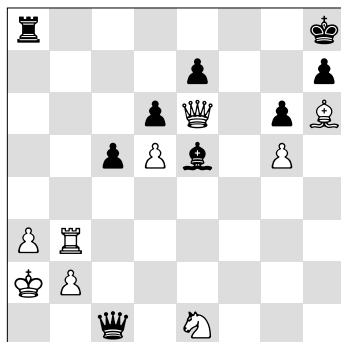
Zwart is aan zet in het diagram (↑). Is er een betere zet dan het terugwinnen van het stuk met 1. ... Dxe1? Ja, hij kan geforceerd mat in twee zetten geven.

Na 1. ... Txa3+ kan wit op drie manieren terugslaan.

Slaan met de koning geeft veld a1 op: 2. Kxa3 2. Da1#.

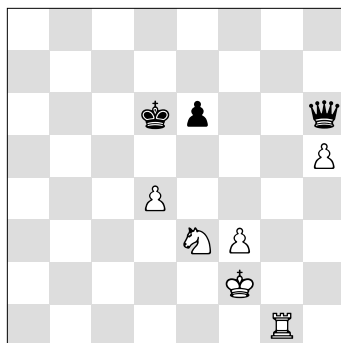
De toren moet b2 dekken, dus 2. Txa3 Dxb2# is geen oplossing.

Na 2. bxa3 is de loper op e5 een nuttige helper: 2. ... Da1#.

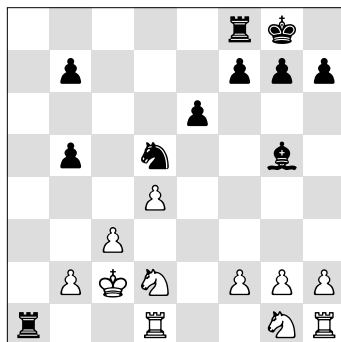
TOEPASSING

De techniek om de pionnenmuur open te breken beperkt zich niet tot de rokade. De pionnen voor de koning verdedigen niet in de zin van dekken, maar beschermen hem; de pionnen vormen een obstakel dat kan bewegen. Deze pionnen staan er al vanaf de beginstelling, maar het kan ook een stuk zijn dat bijvoorbeeld bij een aanval wordt tussengeplaatst.

Het is belangrijk om te beseffen dat toegang krijgen ook voor andere doeleinden toe te passen is. Slaan, weglukken en wegjagen zijn technieken die te gebruiken zijn als een stuk van de tegenstander in de weg staat. Twee kenmerkende voorbeelden verhelderen dit.

In het diagram (⇒) staat een eenvoudig voorbeeld met een dubbele aanval. Met 1. Tg6 bereikt wit niets, de zwarte dame slaat op h5. Eerst de zesde rij openen met weglukken wint materiaal: 1. Pf5+ exf5 2. Tg6+.

In het diagram (↓) dekt de witte koning de toren. Zwart lokt de c-pion weg en de f-toren jaagt de koning weg: 1. ... Pb4+ 2. cxb4 Tc8+ 3. Kb3 Txd1.

Aanvullende werkboeken

In 1987, toen de eerste oefenbladen van Stap 3 verschenen, was er naast enthousiasme en bijval ook wel twijfel. Moeten de kinderen zoveel opgaven maken? De tijd heeft geleerd dat die vraag een positief antwoord heeft. Begin deze eeuw kwam dan ook het steeds vaker het verzoek: “Kun je niet meer maken?” Dat resulteerde aanvankelijk in twee nieuwe aanvullingen, de extra en plus werkboeken. Later zijn daar de series vooruitdenken (beperkt tot 2 werkboeken) en mix (5 werkboeken) nog bijgekomen.

Meer oefenmateriaal heeft verschillende voordelen:

- Veel leerlingen gaan na het doorlopen van een stap direct door naar de volgende. De speelsterkte houdt meestal geen gelijke tred, zij passen het geleerde nog onvoldoende in hun partijen toe. De leerlingen zouden eerst meer moeten spelen. Dankzij de aanvullende werkboeken kunnen leerlingen op vrijwel hetzelfde niveau meer oefenen en zodoende kunnen ze langer over een stap doen. Belangrijk is dat de moeilijkheidsgraad niet al te snel oploopt. Het euvel van (te) snel doorgaan naar de volgende stap kan op deze manier enigszins tegengegaan worden.
- De mogelijkheden om te differentiëren zijn enorm uitgebreid. Dat geldt voor de zwakkeren (extra oefenen op hetzelfde thema) en voor de beteren (meer en moeilijkere opgaven).
- Herhalen! We vergeten als we niet herhalen en we moeten herhalen om niet te vergeten. Herhalen is niet het oplossen van reeds gemaakte opgaven. In een partij zijn de stellingen ook altijd anders. De schaker moet de oplossing met de nodige inspanning vinden. Andere opgaven zijn dus nodig.
- Verdiepen! Sterkere schakers (Stap 4 en hoger) zouden moeten nagaan op welke onderdelen ze op lager niveau nog zwaktes hebben. Soms komt dat inzicht pas bij de training van de eigen kinderen. Een vriendelijke mail van een gebruiker:

“U hield eens een praatje in Wijk aan Zee, waar ik vertelde dat ik heel wat werkboeken had doorgewerkt, maar dat ik in Stap 5⁺ was gestopt omdat ik de opgaven te moeilijk vond. Uw diagnose was dat ik te weinig had herhaald in eerdere stappen. Ik heb niet veel gedaan met die opmerking, maar mijn ervaring met Stap 2 mix toont aan dat u gelijk had. Ik doorzie deze relatief eenvoudige stellingen niet onmiddellijk; ik begrijp de grote lijn en de tactieken, maar het proces is niet voldoende geautomatiseerd. Dat wordt problematisch bij ingewikkelde stellingen.”

Wanneer kunnen we deze werkboeken inzetten? Een algemeen geldend advies is er daarvoor niet. Het werkboek Stap 3 extra kan al tijdens het werken met het basiswerkboek Stap 3 ingezet worden. Het is aan de trainer om te bepalen of onderdelen van plus en vooruitdenken tussendoor aan bod komen. Dat hangt van het niveau van de groep af, maar het is goed voor te stellen dat een enkel thema uit het plusdeel tijdens de partijbespreking opduikt. Ook bepaalde oefeningen uit het werkboek kunnen mondjesmaat al vroeg(er) aan bod komen. Aandacht voor vooruitdenken begint al in Stap 1!

De trainer die een goed beeld heeft van de hele derde Stap en weet wat hij doet, kan een en ander combineren.

Stap 3 extra

De oefeningen hebben dezelfde thema's als in de gewone Stap 3 zodat het boek al tijdens het werken in het basiswerkboek zinvol ingezet kan worden. Meer opgaven zijn niet alleen nuttig als extra oefening, maar ook als herhaling. De moeilijkheidsgraad is ongeveer hetzelfde of ietsjes moeilijker. Het verdiepen van thema's is ook nuttig. Na het oplossen van acht bladzijden matbeelden zitten de stereotype matten er beter in.

Nieuw zijn de opgaven met Toets / Les 1-5, 6-10 en 11-17. De keus van onderwerpen die gebruikt moeten worden, is dan vanzelfsprekend kleiner.

Op de laatste 10 bladzijden staan opgaven van het type: mix. Dat zijn er minder dan in vorige drukken, maar sinds het verschijnen van de mixboeken is dat geen gemis. Deze gemengde opgaven hebben geen aanduiding van het thema van de oefening en zij lijken daardoor het meest op een echte partij. In het gewone werkboek staan door plaatsgebrek te weinig van dergelijke opgaven.

De gemixte opgaven zijn voor vrijwel alle kinderen moeilijk, want de relevante informatie uit een stelling halen is verre van simpel. Een zoekstrategie is nodig! We moeten bij dit soort opgaven de kinderen in het begin wat meer aanmoedigen om te blijven proberen.

De rol van de trainer is van groot belang, deze mixbladen moeten wel op het juiste moment aan bod komen.

Fouten maken mag, maar de moeilijkheidsgraad moet beheersbaar blijven. Door deze uitdagende opgaven goed op te lossen, stijgt het gevoel van competentie ("Ik kan het!"). Het zelfvertrouwen neemt toe en de motivatie is weer voor een tijdje gewaarborgd. Dat betaalt zich uit in betere prestaties.

De antwoorden staan op de website: www.stappenmethode.nl/nl/antwoorden.php

Stap 3 plus

In 1985 kwamen beide auteurs voor het eerst bij elkaar om een nieuwe methode te maken. Het duurde nog enkele jaren voor de eerste handleidingen (1988) en werkbladen (1987) verschenen.

De gemaakte indeling van de leerstof voldeed prima, maar 15 jaar ervaring leerde dat een enkel essentieel onderdeel niet aan bod kwam. Dat was het belangrijkste motief voor de reeks plusboeken.

In het werkboek Stap 3 plus is aandacht voor:

- nieuwe onderwerpen;
- onderwerpen die door plaatsgebrek te weinig aandacht hebben gekregen in het basisdeel van de derde stap;
- het verdiepen van belangrijke onderwerpen;
- onderwerpen uit een vorige stap op een hoger niveau;
- oefeningen om vaardigheid te verhogen (m.n. de bordvisie).

We behandelen alle onderwerpen in 14 pluslessen. Sommige kunnen kort zijn. Zaak is dat de leerlingen op de juiste manier de opgaven moeten kunnen maken. Helemaal geen instructie geven, is niet aan te bevelen.

Stap 3 vooruitdenken

Vooruitdenken, is dat niet te veel gevraagd voor de min of meer beginnende schaker? Nee, zeker niet. Het gegeven dat veel trainers de vaardigheid zelf niet zo goed beheersen is geen argument om zich er niet aan te wagen. Het is verbazingwekkend hoe snel kinderen, na een aarzelende start, vooruitgang op dit gebied boeken.

De verscheidenheid aan opgaven in het werkboek Stap 3 vooruitdenken is groot. Een deel van die oefeningen gebruikte Rob Brunia al voordat er zelfs sprake was van de Stappenmethode. Het onderwerp ‘vooruitdenken’ is mondjesmaat in de handleidingen terechtgekomen. Pas in 2005 kwam Rob terug op het idee om meer met deze en andere vaardigheden te doen. Niet veel later overleed hij helaas. Het idee bleef sluimeren en mede dankzij de inspirerende inzet van Boris Friesen is het idee alsnog gerealiseerd.

Voor werkboeken ‘plus’ en ‘vooruitdenken’ staat in het resterende deel van dit boek een handleiding (resp. op de pagina’s 157 en 236).

Stap 3 mix

De mixboeken hebben het cijfer van de Stap. Dat geeft het niveau van de oefeningen aan. Dat wil niet zetten dat een mixboek van een lagere Stap niet meer de moeite waard zou zijn. In de handleiding staat bij de moeilijkere oefeningen (aangegeven met   of   ) dat later in de cursus of zelfs in een volgende stap dit goede oefeningen zijn om op terug te grijpen. Dat geldt ook enigszins voor de andere aanvullende werkboeken. Een mixboek van een lagere Stap kan zonder meer nuttig zijn.

De variatie in de mixboeken is groter dan de gemixte opgaven in de andere werkboeken. Alle behandelde thema's komen terug, ook die van het plusdeel. Er zijn keuzevragen en opgaven met een variant onder het bord.

Het boek sluit af met 'mat in twee problemen'. Het oplossen van dergelijke problemen is nuttig. Ze zijn pas sinds 2004 in de werkboeken opgenomen (aanvankelijk alleen in Stap 4 plus). Nu duiken ze al vanaf Stap 2 op.

Wat leert de leerling:

- Flexibel denken. De aanpak verschilt per opgave: mat dreigen, vluchtvelden nemen, vluchtvelden geven. Eerst vaststellen wat het probleem is en pas dan aan de hand van gegevens naar de oplossing zoeken.
- Niet alleen rekening houden met de sterkste verdediging, maar met alle mogelijke alternatieven.
- Tijd is essentieel. Tempoverlies is verboden.
- Leren anticiperen op de zet(ten) van de tegenstander.
- Sjablons vermijden (geef maar schaak dan wordt het wel mat).
- Kandidaatzetten bepalen, dan sorteren, vergelijken en een keuze maken.

Het doel van problemen is duidelijk: mat in twee. Moeilijke opgaven kunnen door iedereen opgelost worden (wel even doorzetten). In de meeste stellingen is het aantal te onderzoeken zetten laag zodat via eliminatie er altijd wel een oplossing uit komt rollen. De leerling ziet in dat hij niet te snel moet denken dat iets niet kan.

De resultaten van gemixte oefeningen geven precies aan welke onderdelen zwak zijn. Een dergelijk thema moet dan nogmaals aandacht krijgen. Onvoldoende beheersing op laag niveau blijft terugkomen in de partijen.

De Stappenmethode

Van de Stappenmethode zijn de volgende boeken verkrijgbaar:

HANDLEIDINGEN

Handleiding voor schaaktrainers

Stap 1, Stap 2, Stap 3, Stap 4, Stap 5

WERKBOEKEN

Basis werkboeken

Opstapje 1, Opstapje 2, Stap 1, Stap 2, Stap 3, Stap 4, Stap 5, Stap 6

Extra werkboeken

Stap 1 extra, Stap 2 extra, Stap 3 extra, Stap 4 extra, Stap 5 extra, Stap 6 extra

Plus werkboeken

Stap 1 plus, Stap 2 plus, Stap 3 plus, Stap 4 plus, Stap 5 plus

Vooruitdenken werkboeken

Stap 2 vooruitdenken, Stap 3 vooruitdenken

Mix werkboeken

Stap 1 mix, Stap 2 mix, Stap 3 mix, Stap 4 mix, Stap 5 mix

ZELFSTUDIEBOEK

Instructieboek

Stap 6

Raadpleeg voor meer informatie, nieuwe uitgaven, prijzen en wijze van bestellen de website: **stappenmethode.nl**

Software (alleen Windows)

De Stappenmethode is ook op cd of als downloadversie verkrijgbaar.

Chess Tutor Stap 1, Stap 2 en Stap 3

Demo: **www.chesstutor.eu**

